

การศึกษากระบวนการพยุหยาตราทางชลมารคในสมัยต่าง ๆ
A STUDY OF THE ROYAL BARGE PROCESSION IN VARIOUS PERIODS

¹บัญชา ศรีชัย, ²เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี และ ³จตุพร ศรีม่วง
¹Bunchar Sornchai, ²Jatupron Seemuang and ³Chalernsak Pikulsri

มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ประเทศไทย
Khon Kaen University, Thailand

¹bancha042521@gmail.com

Received : January 18, 2023; **Revised** : March 25, 2024; **Accepted** : April 30, 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการพยุหยาตราทางชลมารคในสมัยต่าง ๆ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและนำเสนอในรูปแบบการพรรณนา ผลวิจัยพบว่า การจัดกระบวนการพยุหยาตราทางชลมารคสมัยสุโขทัยยังไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนถึงการจัดริ้วขบวนเรือ เพียงแต่กล่าวถึง การใช้เรือออกไปลอยกระทง หรือพิธีจองเปรียง ณ กลางสระน้ำและการเผาเทียนเล่นไฟ ในคืนเพ็ญเดือนสิบสอง สมัยกรุงศรีอยุธยากระบวนการพยุหยาตราชลมารค จะเป็นพระราชพิธีที่จัดขึ้นสำหรับพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปบำเพ็ญพระราชกุศลกรานกฐิน หรือพระราชพิธีที่สำคัญ สมัยกรุงธนบุรีจะมีการสร้างเรือพระราชพิธีขึ้นสำหรับใช้ในราชการศึกสงคราม และสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1-10 พระมหากษัตริย์จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดกระบวนการพยุหยาตราทางชลมารคเพื่อพระเจ้าอยู่หัวหรือพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินไปในการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นการส่วนพระองค์ และที่เป็นการพระราชพิธี เช่น พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยมีการจัดกระบวนการพยุหยาตราทางชลมารคในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นในลักษณะกระบวนการพยุหยาตรากรีทาทัพเรืออย่างโบราณ ส่วนในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนปลายจะมีการจัดกระบวนการพยุหยาตรา 2 กระบวน คือ กระบวนพยุหยาตราใหญ่ และกระบวนพยุหยาตราน้อย

คำสำคัญ: กระบวนพยุหยาตรา, ทางชลมารค, สมัยต่าง ๆ

¹ นักศึกษา, สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² ศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาดนตรีวิทยา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

³ รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาดนตรีวิทยา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Abstract

The purpose of this research was to study the Royal Barge procession in various periods. The instrument used in the research included a document analysis recording form. The research used content analysis and presented in a descriptive form. The research found that there was no clear evidence of the organization of the Royal Barge procession in the Sukhothai period. The document mentioned using a boat to float Krathongs or in the ceremony of the Brahman lantern procession in the middle of the river and the Candle festival on the full moon night of the twelfth lunar month. During the Ayutthaya period, the Royal Barge procession was the Royal ceremony held for the King. His Majesty went to perform the Royal Kathin merit-making ceremony or donated the Kathin robe. During the Thonburi period, ceremonial boats were built for use in war. During the Rattanakosin period, the reigns of Rama 1-10, the King would graciously order the Royal Barge procession to travel privately or royally on various occasions such as the Royal Kathin robe offering ceremony and coronation ceremony. The organization of the Royal Barge procession during the early Rattanakosin period was arranged in the ancient style of the naval procession. As for the late Rattanakosin period, there were 2 processions namely the grand Royal Barge procession and the small Royal Barge procession.

Keywords: the royal barge procession, water-borne procession, various period

บทนำ

กระบวนพยุหยาตราชลมารค เป็นริ้วขบวนเรือที่จัดขึ้นสำหรับในการที่พระมหากษัตริย์เสด็จพระราช ดำเนินไปในการต่างๆ ทั้งเป็นการส่วนพระองค์ และที่เป็นการพระราชพิธี ซึ่งได้ประกอบกรมาแต่โบราณ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว และสืบทอดต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์ และได้มีมาจนปัจจุบัน แต่เดิมกระบวนพยุหยาตราชลมารคเป็นการเสด็จพระราชดำเนิน เพื่อประกอบการพระราชพิธีต่างๆ ที่สำคัญ เช่น พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน พระราชพิธีบรมราชาภิเษก การเสด็จไปนมัสการรอยพระพุทธรูปที่สระบุรี การอัญเชิญพระพุทธรูปที่สำคัญจากหัวเมือง เข้ามาประดิษฐานในเมืองหลวง ตลอดจนการต้อนรับราชทูตจากต่างประเทศ และการพระบรมศพ (อัมมรงค์ ทรงธรรม, 2562, มุลินี โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2567, มหาวิทยาลัยมหิดล, 2567, อิทธิพล เพ็ชรงาม และคณะ, 2562) การจัดกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค เป็นประเพณีอันงดงาม และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของไทยที่สืบทอดมายาวนานจนถึงปัจจุบัน โดยมีวิวัฒนาการมาจากการจัดกระบวนทัพเรือในยามที่ว่างเว้นจากศึก

สงคราม เพื่อฝึกซ้อมเรียกระดมพล (กรมฝนหลวงและการบินเกษตร, 2567) โดยที่กองเรือเหล่านี้ จะตกแต่งอย่างสวยงาม มีการประโคมดนตรีไปในขบวน เพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน และพลพายเกิดความฮึกเหิม ซึ่งเรียกว่า การเห่เรือ ทั้งนี้เมื่อมีการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ พระมหากษัตริย์ที่เสด็จขึ้นเสวยราชย์ จะทรงแสดงพระบารมีให้พสกนิกรของพระองค์ได้ชื่นชม ด้วยการจัดขบวนพยุหยาตราเสียบพระนครขึ้น ดังนั้นประชาชนชาวไทยควรมีโอกาสที่ได้ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในสมัยต่างๆ เพื่อจะได้เห็นประเพณีอันงดงาม และมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของไทยที่สืบทอดมายาวนานจนถึงปัจจุบัน (สำนักข่าวบีบีซีไทย, 2567)

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในสมัยต่างๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในสมัยต่างๆ จากหนังสือ บทความ และงานวิจัย
2. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในสมัยต่างๆ โดยคัดเลือกเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในสมัยต่างๆ
3. วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในสมัยต่างๆ โดยใช้แบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร
4. สรุปข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในสมัยต่าง ๆ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร ดำเนินการสร้างเครื่องมือดังนี้

1. ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสร้างแบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร
2. กำหนดกรอบในการสร้างแบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร
3. ดำเนินการสร้างแบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร
4. นำแบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบคุณภาพโดยใช้ดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา IOC (Content Validity)
5. ปรับปรุงแก้ไขแบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสารด้านการจัดรูปแบบและความถูกต้องของภาษาที่ใช้ ก่อนนำไปใช้จริง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้ การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและนำเสนอในรูปแบบการพรรณนา

ผลการวิจัย

การจัดกระบวนการพหุยุทธศาสตร์ทางชลมารคในสมัยต่าง ๆ พบว่า

1. สมัยกรุงสุโขทัย

การจัดกระบวนการพหุยุทธศาสตร์ทางชลมารคมีมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงสุโขทัย แต่ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนถึงการจัดเรือขบวนเรือเพียงแต่กล่าวถึง พระร่วงทรงใช้เรือออกไปลอยกระทง หรือ พิธีจองเปรียง ณ กลางสระน้ำ พร้อมทั้งเผาเทียนเล่นไฟในคืนเพ็ญเดือนสิบสอง และการจัดขบวนเรือพระที่นั่งไปรับพระศรีศรียศราชราชจุฬามณีศรีรัตนลึงก์ที่บมมหาสามี เจ้าจากลังกาครั้งเสด็จมายังกรุงสุโขทัยในสมัยพระเจ้าลิไท

2. สมัยกรุงศรีอยุธยา

มีการจัดขบวนพหุยุทธศาสตร์ทางชลมารคในการบำเพ็ญพระราชกุศลกรานกฐินหรือถวายผ้าพระกฐินเป็นสำคัญ ขบวนเรือไว้จัดไว้ ในเดือน 11 มีการพระราชพิธี "อาสาพิธี" คือ การแข่งเรือเสียดสาย ระหว่างเรือพระที่นั่งสมรรถไชยอันเป็น เรือพระที่นั่งทรง กับเรือพระที่นั่งไกรสรมุขของสมเด็จพระอัครมเหสี อันเป็นธรรมเนียมที่ถือสืบกันมาว่าถ้าเรือพระที่นั่งสมรรถไชยแพ้ ปีนั้นข้าวจะเหลือเกลือจะอิม ปวงชาวประชาจะสุขเกษมกันทั่วหน้า

3. สมัยกรุงธนบุรี

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างเรือขึ้นสำหรับใช้ในราชการศึกสงคราม จะเห็นได้จากหมายรับสั่งครั้งกรุงธนบุรีในการพระราชพิธีสมโภชรับพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกต ซึ่งอัญเชิญมาจากเวียงจันทน์และแห่มาพักไว้ที่กรุงเก่า คือ พระนครศรีอยุธยา มีข้อความในหมายรับคำสั่งพรรณนาถึงขบวนเรือที่แห่มาจากต้นทางว่ารวมเรือแห่งทั้งปวง 115 ลำ และสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปสมทบที่พระตำหนักบางธรณีกรุงเก่า ความว่า มีเรือแห่รวมกันเป็นจำนวน 246 ลำ

4. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

การจัดกระบวนการพหุยุทธศาสตร์ทางชลมารคจะมีขบวนหลวงที่จัดเป็นขบวนพหุยุทธศาสตร์ทางชลมารคอย่างไรโบราณแล้วพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางและประชาราษฎร์ที่มีฐานะยังได้ตกแต่งเรือด้วยลักษณะต่างๆ มาสมทบเข้าขบวน เป็นขบวนนำและขบวนตามขบวนหลวง เรือบางลำมีวงปีพาทย์และการละเล่นต่างๆ ไปในเรือด้วย ซึ่งเรือดนตรีในขบวนนี้ก็ปรากฏมาแต่ครั้งโบราณแล้วเพื่อฝึพายได้ผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยและช่วยสร้างความบันเทิงสนุกสนานไปด้วย

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ให้แต่งเรือเป็นขบวนพหุยุทธศาสตร์อย่างยิ่งใหญ่เสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐิน มีเรือที่พระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนางแต่งเป็นรูปต่าง ๆ เข้าขบวนเช่นรัชกาลก่อน ในรัชกาลต่อมาก็

ได้จัดให้มีเช่นกัน แต่อาจจัดเป็นขบวนใหญ่บ้าง ขบวนน้อยบ้าง เพื่อไปถวายผ้าพระกฐินในเทศกาลออกพรรษาสืบต่อเรื่อยมา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดพระราชพิธีเสด็จพระราชดำเนินเสียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค ในวันพุธที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2394

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

มีการจัดขบวนพยุหยาตราทางชลมารคเท่าที่ปรากฏหลักฐานด้วยกัน 7 ครั้ง คือ

1. วันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2416 (บางแห่งว่า วันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2416) เสด็จพระราชดำเนินเสียบพระนครทั้งทางสถลมารคและชลมารค ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ครั้งที่ 2

2. วันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2437 เป็นริ้วขบวนพยุหยาตราสั้น สำหรับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐิน

3. วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2447 เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานพระกฐิน

4. วันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2448 เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานพระกฐิน

5. วันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2449 เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานพระกฐิน

6. วันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2451 เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานพระกฐิน

7. วันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2452 เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานพระกฐิน

ขบวนพยุหยาตราครั้งที่ 3 - 7 เป็นขบวนผสม คือ มีทั้งเรือพายผสมเรือกลไฟ เรือยนต์

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่โปรดขบวนพยุหยาตราชนิดผสมกันระหว่างเรือพายกับเรือกลไฟ คงโปรดแต่ชนิดเรือพายล้วน ๆ และได้ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ

เรื่อยมา สำหรับในสมัยรัชกาลที่ 6 นั้น มีกาจัดขบวนพยุหยาตราทางชลมารค 14 ครั้ง คือ

1. วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2454 ขบวนรับช้างพลายสำคัญ

2. วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2454 ขบวนเสียบพระนคร

3. วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2455 ขบวนพระราชทานพระกฐิน

4. วันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2456 ขบวนพระราชทานพระกฐิน

5. วันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2456 ขบวนพระกฐินวัดพนัญเชิง

6. วันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2456 ขบวนเปิดสะพานบางกอกใหญ่

7. วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2457 ขบวนพระราชทานพระกฐิน

8. วันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2458 ขบวนพระราชทานพระกฐิน

9. วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2459 ขบวนพระราชทานพระกฐิน

10. วันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2462 ขบวนพระราชทานพระกฐิน

11. วันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2464 ขบวนพระราชทานพระกฐิน

12. วันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2466 ขบวนพระราชทานพระกฐิน

13. วันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2466 ขบวนพระกฐินจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

14. วันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2468 ขบวนพระราชทานพระกฐิน

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการจัดขบวนพยุหยาตราทางชลมารค 9 ครั้ง

1. วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2469	ขบวนพระราชทานพระกฐิน
2. วันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2469	ขบวนพระกฐินจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2470	ขบวนพระราชทานพระกฐิน
4. วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2471	ขบวนพระราชทานพระกฐิน
5. วันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2472	ขบวนพระราชทานพระกฐิน
6. วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2473	ขบวนพระราชทานพระกฐิน
7. วันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2473	เสด็จพระราชดำเนิน ณ ราชนาวิกสภา
8. วันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2474	ขบวนพระราชทานพระกฐิน
9. วันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2475	ขบวนพยุหยาตราทางชลมารคคราวฉลอง

พระนครครบ 150 ปีแต่เดิมนั้น ขบวนพยุหยาตราทางชลมารค มีการจัดขบวนออกเป็นสองแบบ คือ ขบวนพยุหยาตรา (ใหญ่) ทางชลมารคอย่างหนึ่ง และขบวนพยุหยาตรา (น้อย) ทางชลมารคอย่างหนึ่ง

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ มหิศรภูมิพลราชวรางกูร กิติสิริสมบูรณอดุลยเดช สยามินทราธิเบศรราชวโรดม บรมนาถบพิตร พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

จัดรูปขบวนเรือพระราชพิธีเป็น 5 รั้ว 3 สาย ได้แก่ 'รั้วสายกลาง' มีเรือสำคัญเป็นเรือพระที่นั่งทั้ง 4 ลำ คือเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณรัชกาลที่ 9 และเรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ ส่วนเรืออื่น ๆ ในรั้วสายกลางก็มีทั้งเรืออี่เหลียง เรือแดงโม่ พร้อมด้วยเรือตำรวจนอกและเรือตำรวจใน รวม 6 ลำขณะที่ 'รั้วสายใน' ซึ่งขนานข้างสายกลาง มีทั้งเรือทองขวานฟ้าและเรือทองบั้ง เป็นเรือประตู่หน้า ส่วนเรือเสื่อหยานชลและเรือเสื่อคาร์ณสินธุ์ เป็นเรือพิฆาต เรือรูปสัตว์อีก 8 ลำ และปิดท้ายรั้วสายในด้วยเรือเอกไชยเหินหาวและเรือเอกไชยหลาวทอง ส่วน 'รั้วสายนอก' ประกอบด้วยเรือตั้งและเรือแขง สายละ 14 ลำ รวมเรือพระราชพิธีทั้งหมด 52 ลำ ใช้กำลังพลฝีพาย จำนวน 2,200 นาย แต่งกายโดยยึดถือรูปแบบเดิมตามโบราณราชประเพณี

อภิปรายผล

การจัดกระบวนขบวนพยุหยาตราทางชลมารคในสมัยต่าง ๆ พบว่า การจัดกระบวนขบวนพยุหยาตราทางชลมารคได้เริ่มต้นมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยซึ่งยังไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนถึงการจัดรั้วขบวนเรือ เพียงแต่กล่าวถึง การใช้เรือออกไปลอยกระทง หรือพิธีจองเปรียง ณ กลางสระน้ำ และการเผาเทียนเล่นไฟในคืนเพ็ญเดือนสิบสอง สมัยกรุงศรีอยุธยากระบวนพยุหยาตราชลมารค จะเป็นพระราชพิธีที่จัดขึ้นสำหรับพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปบำเพ็ญพระราชกุศลกรานกฐินหรือถวายผ้าพระกฐินเป็นสำคัญ สมัยกรุงธนบุรีจะมีการสร้างเรือพระราชพิธีขึ้นสำหรับใช้ในราชการ

ศึกษาศึกษาราม และสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1-10 พระมหากษัตริย์จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคเพื่อเสด็จไปถวายผ้าพระกฐินและพระราชพิธีที่สำคัญ โดยมีการจัดกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นในลักษณะกระบวนพยุหยาตรากรีทาทัพเรืออย่างโบราณ ส่วนในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนปลายจะมีการจัดกระบวนพยุหยาตรา 2 กระบวน คือ กระบวนพยุหยาตราใหญ่ และกระบวนพยุหยาตราน้อย ซึ่งการจัดกระบวนพยุหยาตราดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของจิรายุ ทวีเฝ้าภาคิน (2562) ได้สรุปไว้ว่า การจัดกระบวนพยุหยาตราสมัยสุโขทัยมีปรากฏพระร่วงทรงใช้เรือออกไปลอยกระทงหรือ พิธีจองเปรียง ณ กลางสระน้ำพร้อมทั้งเผาเทียนเล่นไฟในยามคืนเพ็ญเดือนสิบสอง สมัยกรุงศรีอยุธยากระบวนพยุหยาตราชลมารค จะเป็นพระราชพิธีที่จัดขึ้นสำหรับพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปบำเพ็ญพระราชกุศลกรานกฐินและสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1-10 พระมหากษัตริย์จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคเพื่อพระเจ้าอยู่หัวหรือพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินไปในการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นการส่วนพระองค์ และที่เป็นการพระราชพิธี เช่น พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับทวิศักดิ์ เวณาณรงค์ (2567) และธีรยุทธ ตุ่มฉาย (2549) ซึ่งได้สรุปไว้ว่า การจัดกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคสมัยกรุงสุโขทัยยังไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนถึงการจัดริ้วขบวนเรือเพียงแต่กล่าวถึง พระร่วงทรงใช้เรือออกไปลอยกระทง หรือพิธีจองเปรียง ณ กลางสระน้ำ พร้อมทั้งเผาเทียนเล่นไฟในคืนเพ็ญเดือนสิบสองสมัยกรุงศรีอยุธยามีการจัดขบวนพยุหยาตราทางชลมารคในการบำเพ็ญพระราชกุศลกรานกฐินหรือถวายผ้าพระกฐินเป็นสำคัญ สมัยกรุงธนบุรีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างเรือขึ้นสำหรับใช้ในราชการศึกษาศึกษาราม และสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1-10 พระมหากษัตริย์จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคเพื่อเสด็จไปถวายผ้าพระกฐินและพระราชพิธีที่สำคัญ โดยมีการจัดกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นในลักษณะกระบวนพยุหยาตรากรีทาทัพเรืออย่างโบราณ ส่วนในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนปลายจะมีการจัดกระบวนพยุหยาตรา 2 กระบวน คือ กระบวนพยุหยาตราใหญ่ และกระบวนพยุหยาตราน้อย

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

การจัดขบวนพยุหยาตราทางชลมารค มีวิวัฒนาการมาจากการจัดขบวนทัพเรือในยามที่ว่างเว้นจากศึกสงคราม เพื่อฝึกซ้อมเรียกระดมพล โดยที่กองเรือเหล่านี้จะตกแต่งอย่างสวยงาม มีการประโคมดนตรีไปในขบวน เพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน และพลพายเกิดความฮึกเหิม ซึ่งเรียกว่า การแห่เรือ สำหรับการจัดกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค จะจัดขึ้นเพื่อการที่พระเจ้าอยู่หัวหรือพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินไปในการต่างๆ ทั้งที่เป็นการส่วนพระองค์ และที่เป็นการพระราชพิธี เช่น พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมฝนหลวงและการบินเกษตร. (2567). *บทความเกี่ยวกับขบวนพยุหยาตราทางชลมารค*.
<https://www.royalrain.go.th/royalrain/ShowDetail.aspx?DetailId>.
- จิรายุ ทวีเฝ้าภาคิน. (2562). *พิพิธภัณฑ์สถานพระบรมพยุหยาตราทางชลมารค*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทวีศักดิ์ เวณาณรงค์. (2567). *พระบรมพยุหยาตราทางชลมารค*. <https://www.finearts.go.th/Storage>.
- ชำนาญทรัพย์ ทรงแธรรม. (2562). *พระบรมพยุหยาตราทางชลมารค*. กรุงเทพฯ : เค.พัลลิ่ง ซีรียูท ตูมฉาย. (2549). *การเห่เรือในพระบรมพยุหยาตราทางชลมารค*. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหิดล. (2567). *พระบรมพยุหยาตราทางชลมารค*. <https://stang.sc.mahidol.ac.th/stangmuseum/pdf/RoyalBarges>.
- มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. (2567). *พระบรมพยุหยาตราทางชลมารค*.
<https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book>.
- สำนักข่าวบีบีซีไทย. (2567). *ราชาภิเษก : พยุหยาตราทางชลมารคครั้งแรกในรัชกาลที่ 10*.
<https://www.bbc.com/thai/thailand-50756483>
- อิทธิพล เพ็ชรงาม และคณะ. (2562). *ขบวนพยุหยาตราทางชลมารค*. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พัลลิ่งซี.